

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ
(ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХІХ ст. – 2023 р.)**

Михайло Петрик

**FEATURES OF THE PERIODIZATION AND CLASSIFICATION
OF UKRAINIAN EMIGRATION
(LAST QUARTER OF THE XIX CENTURY – 2023)**

Mykhailo Petryk

The article analyzes the problem of periodization and classification of Ukrainian emigration in the last quarter of the 19th century – from September to October 2023. The topicality of the topic is that, despite the presence in the domestic historical science of a significant number of works devoted to various issues of Ukrainian emigration, at this stage there is no unified approach to its periodization, which especially concerns the definition of the chronological boundaries of the fourth waves and selection of the fifth as a separate complex stage of Ukrainian emigration in the period of independence. In addition, the question remains open as to how appropriate it will be to characterize the migration movement in the conditions of Russia's full-scale war against Ukraine as the beginning of the sixth wave of Ukrainian emigration.

In the course of the study, on the basis of available scientific publications on the topic and the memories of the emigrants themselves, the reasons for each wave of Ukrainian emigration were analyzed and how they differed at different stages, which, accordingly, led to the beginning of a new period of mass migration. The prerequisites of Ukrainian emigration before and after the restoration of independence were also compared. The author also emphasized the diversity and ambiguity of the reasons for the migration movement after 1991. The peculiarities of each wave of Ukrainian emigration and their separate main periods were determined according to such criteria as motives, character, duration, distance, volume, level of education, organization, goals and purpose, etc. The author also focused attention on how much the vector of the migration movement changed as a result of the Russian armed aggression against Ukraine, which began in the spring of 2014. A special emphasis was placed on the impact of such a challenge as Covid-19 on Ukrainian emigration. The author also identified the perspective of further research, which consists in comparing the peculiarities of the periodization and classification of Ukrainian emigration with the peculiarities of the migration processes of another European country in the specified period.

Keywords: Ukrainian emigration, socio-economic situation, refugee, fourth wave of emigration, motives of resettlement, nature, direction.

Зовнішня і внутрішня міграції є проявами глобалізаційних і глокалізаційних процесів. Історія української еміграції налічує близько ста п'ятдесяти років. Поступово вона стала рушійною силою міграційних процесів, забезпечуючи країни Європи та Америки, а протягом тривалого періоду також і державу-агресора – росію, значною кількістю власних кваліфікованих робітників, інтелектуалів, митців, юного покоління тощо.

Українська еміграція із останньої чверті ХІХ ст. посідає своє місце у системі класифікацій міждержавної (зовнішньої) міграції. Проте, класифікація української еміграції на різних її етапах зазнавала різних змін, пов'язаних із такими критеріями, як: причини, цілі, способи, види, кількість, відстань, тривалість тощо, що вимагає повторного аналізу її особливостей. Початок повномасштабної російської війни проти України 24 лютого 2022 р., що супроводжується гено-

цидом її народу, зумовив і трансформацію процесів міждержавної міграції. Відповідно це вимагає нового підходу до її класифікації. Разом із тим, у контексті змін в українській еміграції, спричинених російсько-українською війною, починаючи із 2014 р., актуальною стає і проблема її періодизації. Це, зокрема, стосується «останньої (четвертої) хвилі» української еміграції та особливостей її процесу загалом з моменту відновлення Україною незалежності до вересня – жовтня 2023 р.

Станом на сьогодні у вітчизняній науці наявна значна кількість праць, у яких піднімаються різноманітні проблеми української еміграції. Вона стала об'єктом наукових пошуків у 90-х рр. XIX ст. Так, визначний український історик, етнолог, фольклорист і громадський діяч І. Я. Франко, у своїх статтях порушував проблему причин і передумов української еміграції (Франко 1985, с. 358–359). Його заслугою є усвідомлення їхньої різноманітності (Франко 1985, с. 491–492). У цілому на сучасному етапі І. Я. Франко вважається першим вітчизняним істориком української зовнішньої міграції, зокрема до південноамериканського регіону.

У 60-х рр. XX ст. вітчизняні дослідники у своїх працях порушували різні проблеми, що стосувалися переїзду українців за кордон. Такі науковці, як І. І. Компанієць (Компанієць 1960), М. М. Кравець (Кравець 1964), П. В. Свежинський (Свежинський 1966) приділили також увагу питанню причин української еміграції в останній чверті XIX ст. Дослідники зійшлися на тому, що вона була зумовлена економічними негараздами на території Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, що простежувались у другій половині XIX – на початку XX ст. Причини української еміграції встановлював ще один вітчизняний науковець окресленого періоду І. Є. Щербатюк (Щербатюк 1965). Він в основному наполягав на соціально-економічних аспектах. Дослідник також спробував здійснити своєрідну класифікацію української еміграції з території Галичини останньої третини XIX – на початку XX ст. Як бачимо, у середині XIX ст. предметом наукових досліджень часто ставали передумови та причини української еміграції з Галичини. Вчених цікавили обставини та умови, за яких виникла її «перша хвиля».

Із моменту відновлення Україною незалежності проблеми зовнішньої міграції не втрачали своєї актуальності та не зникали з поля зору дослідників. Одним із аспектів наукового пошуку були основні етапи української еміграції. Так, український дослідник Ф. Д. Заставний один із розділів своєї праці присвятив процесам еміграції з України в інші країни світу (Заставний 1991). Проте, чіткого поділу їх на етапи в цій роботі ще не простежується. Інші дослідники 90-х рр. XX ст. А. А. Шевченко та В. П. Трощинський (Трощинський, Шевченко 1999) виділяють «чотири хвилі» української еміграції, перша з яких розпочалася, згідно оцінки науковців, в останній чверті XIX ст., а остання – у 1990-х рр. Вчені значну увагу приділяють особливостям української еміграції в перше десятиліття незалежності. Проте, подальший її період дослідження не охоплює. На початку другого десятиліття XXI ст. вітчизняна дослідниця С. О. Западнюк (Западнюк 2011) у своїй праці підняла проблему передумов поширення міграційних процесів, зовнішніх і внутрішніх, на території України, а також окремо проаналізувала питання українських міждержавних міграцій. Акцент було зроблено на встановленні відмінностей у першій та четвертій «хвилях» еміграції. В окреслений період у вітчизняній науці О. А. Ровенчак було зроблено спробу визначити місце української еміграції в системі класифікацій міграцій на прикладі переїзду наших громадян до таких країн, як Греція та Польща (Ровенчак 2012). Проте, дослідження хронологічно охоплює тільки кінець 90-х рр. XX ст. – перше десятиліття XXI ст.

Науковий інтерес до проблем української еміграції простежувався і з початком російсько-української війни у 2014 р. Так, дослідниця Н. О. Лиховід порушує питання ефектів і наслідків українських міграційних процесів. При цьому вона виділяє «п'яту хвилю» української еміграції, починаючи із 90-х рр. XX ст., умовно поділяючи її на два окремі періоди: відповідно до весняних подій 2014 р. та після них (Лиховід 2017). Однак, дослідження не стосується початку повномасштабної російської війни проти України та не охоплює зміни у міграційних процесах, зумовлених російською агресією.

У результаті початку російського повномасштабного вторгнення у вітчизняній науці предметом наукових пошуків став новий підхід до класифікації міграцій за таким критерієм, як тип. Зокрема, цю проблему порушують Б. Т. Боєцька-Пономаренко, О. В. Пономаренко та В. В. Шевченко (Боєцька-Пономаренко, Пономаренко і Шевченко 2022). Окремо питання вимушеної еміграції наших співвітчизників в умовах російської повномасштабної війни проти України піднімається у дослідженні А. І. Супруновського (Супруновський 2022). Проте, особливості цього етапу української еміграції не порівнюються з попередніми.

Отже, попри чималий науковий доробок, особливості класифікації та періодизації української еміграції, що охоплюють останню чверть XIX ст. – вересень – жовтень 2023 р., не були предметом окремого дослідження.

Для розгляду проблеми ми звернулись до даних міжнародних рейтингів за різні роки з метою визначення причин «п'ятої хвилі» української еміграції. Серед них: Sustainable Society Index (Sustainable Society Index 2016), Index of Economic Freedom (Index of Economic Freedom 2019), The Global Peace Index (The Global Peace Index 2018). Вони допомагають простежити, яке місце у рейтингу серед інших країн, що оцінюються, займала Україна, протягом останніх 15 років. Не менш важливими були дані Центру економічної стратегії (Центр економічної стратегії, 2018) MOM, (MOM 2016), спеціальної комісії ООН (International migration report high lights 2017 2017) та State Statistics Services of Ukraine (SSSU 2018). Вони допомагають визначити кількість українських емігрантів протягом останніх 10 років, а також країни їхнього призначення та як змінювалась тенденція в окреслений період. У ході дослідження було також проаналізовано дані Зовнішньої трудової міграції за результатами модульного вибіркового обстеження (Зовнішня трудова міграція, за результатами модульного вибіркового обстеження, 2017). Вони сприяють визначенню змін у напрямку української еміграції після 2014 р. Важливо було залучити дослідження компанії Gradus Research (Градус українського суспільства під час війни / сьома хвиля 2023). Воно допомагає з'ясувати міграційні настрої українців з перших днів російського повномасштабного вторгнення та прогнози стосовно наступної хвилі міграції. Необхідно було проаналізувати і дані загальнонаціональних опитувань, проведених спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва за різні роки, зокрема за 2021 та 2022 рр. (Фонд демократичної ініціативи). Вони допомагають визначити міграційні настрої українців під час таких викликів як Covid-19 та російське повномасштабне вторгнення, а також вид зовнішньої міграції за тривалістю.

Не менш важливими були нарративні та особові джерела, котрі стосуються попередніх періодів української еміграції. Серед них: спогади українських переселенців в Німеччині після Другої світової війни, а також документи, що відображають ситуацію на українських землях станом на 1945 р. Вони допомагають визначити настрої українських емігрантів в окреслений період та з'ясувати причини і передумови їхнього переїзду (Регенсбург: статті, спогади, документи 1985). У ході дослідження також було проаналізовано спогади Івана Пилипова, який був одним з перших українських переселенців у Канаді (Спогади Івана Пилипова 2020). Вони сприяють кращому простеженню процесу «першої хвилі» української еміграції та її передумов.

Метою статті є аналіз проблеми класифікації української еміграції останньої чверті XIX ст. по вересень – жовтень 2023 р. у контексті порівняння особливостей процесу на різних етапах. Розгляд цих аспектів є важливим як і крізь призму глобалізаційних вимірів, так і крізь з'ясування власне українських еміграційних особливостей.

У ході дослідження було використано окремі загальнонаукові, емпіричні та спеціальні історичні підходи і методи. Серед загальнонаукових: принцип науковості (для об'єктивного, невідкладного політичного чи ідеологічного кон'юнктури опису та аналізу фактів і подій, котрі відображають процеси української еміграції, що особливо важливо для її раннього періоду), принцип комплексності (для комплексного підходу до проблеми класифікації і періодизації української зовнішньої міграції, що охоплює останню чверть XIX ст. – вересень – жовтень 2023 р.). До загальнонаукових методів належать аналіз і синтез (для визначення особливостей класифікації та періодизації української еміграції та відповідно їх об'єднання). Серед емпіричних методів слід виділити джерелознавчий (для вивчення писемних джерел, в основі яких – статистичні дані, щоденники, спогади українських емігрантів, соціальні опитування та прогностичні оцінки вітчизняних соціологів). З-поміж спеціально-історичних методів: порівняльно-історичний (для співставлення основних історичних передумов еміграційних процесів в Україні до та після відновлення незалежності; порівняння особливостей української еміграції в системі класифікації міграцій на різних етапах) та історико-динамічний (для простеження змін у процесі української еміграції на різних етапах; визначення відмінностей її основних періодів, встановлених і прогнотованих вітчизняною історичною та соціологічною науками).

Серед причин першої хвилі української еміграції вищезгадані науковці А. А. Шевченко та В. П. Трошинський виділяють економічні, що визначалися надлишком робочої сили, поступовою руйнацією традиційних господарських зв'язків та демографічні причини, серед яких: перенаселення територій, що було зумовлене стрімким ростом населення (Трошинський і Шевченко 1999). Можна припустити, що на українських землях, які в кінці XIX – на початку XX ст. входили до складу російської імперії, значною передумовою масових переселень також став економічний чинник – земельна реформа Петра Столипіна та її наслідки.

Вітчизняні науковці виокремлюють демографічний та економічний аспекти як основні чинники першої хвилі української еміграції, зокрема і в дослідженнях другого десятиліття XXI ст.

(Лиховід 2017, с. 4). Утім необхідно також звернути увагу на ті передумови, які ще в 90-ті рр. XIX ст. описував І. Я. Франко (Франко 1985). Він наголошує на тому, що масову українську еміграцію посилювали не тільки брак землі, нестача хліба і бідність, а також інші причини, які автор називає «не з'ясованими» (Франко 1985, с. 358–359). Річ у тому, що в окреслений період переселенню піддавались і заможні господарі, що свідчить про неоднозначність його причин і передумов. Окрім цього, І. Я. Франко на основі свідчень одного із емігрантів доходить висновку, що переселення українців стимулювалось і браком освіти, зокрема економічної та технічної, значної кількості селян (Франко 1985, с. 492). На основі цього можемо стверджувати, що перша хвиля еміграції була зумовлена не тільки винятково економічними та демографічними причинами. У цьому разі можна погодитись із думкою А. А. Шевченко та В. П. Трощинського, що політичний чинник був не менш вагомим серед її передумов (Трощинський і Шевченко 1999, с. 29), що цілком ймовірно відповідає тому, які мотиви для переїзду були в заможній частини населення. Припустимо ще й те, що з самого початку масове переселення українців інтегрувалося у світовий зовнішній міграційний рух, що пояснюється як і надлишком робочої сили, так і браком освіти, який простежувався не тільки в бідних селян, тому, крім зазначених економічних та демографічних чинників слід виокремити і соціальні.

Друга хвиля української еміграції, згідно оцінки вітчизняного дослідника С. П. Качараби, також була спричинена економічними, соціальними та політичними факторами (Качараба 2003, с. 116). Науковець наголошує на тому, що вона значною мірою посилювалась саме економічними чинниками (Качараба 2003, с. 120). У контексті цього можна стверджувати, що передумовою другої хвилі української еміграції стали наслідки Першої світової війни. Проте, політичні чинники мали не менш вагоме значення для початку другої хвилі масового переселення українців. Із цією думкою погоджуються вищезгадані вітчизняні дослідники А. А. Шевченко та В. П. Трощинський (Трощинський, Шевченко 1999, с. 30). При цьому вони наголошують на тому, що економічні причини тільки частково стосувалися другої хвилі української еміграції, а набагато більшу роль відіграла самоорганізація розпорошеного українського народу та збереження його самоідентичності (Трощинський, Шевченко 1999, с. 35). На основі цього можемо припустити, що все-таки політичні причини були домінуючими під час другого етапу масового переселення українців.

Третя хвиля української еміграції у вітчизняній історіографії також ідентифікується як така, що була зумовлена найбільшою мірою політичними умовами після Другої світової війни (Трощинський і Шевченко 1999, с. 34). Вищезгадана українська дослідниця Н. О. Лиховід називає її «продовженням попередньої історії», що визначалося масовою втечею лідерів національного руху та їхніх родин від політичних переслідувань НКВС (Лиховід 2017, с. 6). Підтвердження того, що домінуючі причини під час третьої хвилі української еміграції були політичні, можна знайти у спогадах українських переселенців у Регенсбурзі та Регенсбурзькій області 1945 року. Зокрема там йдеться про те, що не тільки значна частина української інтелігенції, а також робітників та селян усвідомлювали загрозу з боку радянської влади, чим і керувалися під час прийняття рішення емігрувати (Регенсбург: статті, спогади, документи 1985, с. 31).

Причини четвертої хвилі української еміграції вітчизняними дослідниками трактується по-різному. С. О. Западнюк виділяє, перш за все, соціально-економічні передумови з-поміж інших, відносячи початок четвертого етапу масового переселення українців до 1990-х рр. XX ст., тобто після відновлення Україною незалежності (Западнюк 2011, с. 45). Інша дослідниця Н. О. Лиховід наголошує на політичних причинах четвертої хвилі української еміграції, яка припадає на 70-ті рр. XX ст. Вона визначає її висилкою дисидентів та масовим рухом євреїв в бік Ізраїлю (Лиховід 2017, с. 6). Відповідно дослідниця українську еміграцію 90-х рр. XX ст. ідентифікує як початок її п'ятої хвилі (Лиховід 2017, с. 8). В окремих працях, зокрема це стосується роботи А. А. Шевченко та В. П. Трощинського, зовнішня міграція 70-х років стосується третьої хвилі, проте в ній окремо виділяються політичні мотиви для переселення незначної частини українських дисидентів (Трощинський, Шевченко 1999, с. 36).

На основі вищевикладеного можна погодитись із тим, що четверта хвиля української еміграції стосується кінця 60-х – 70-х рр. XX ст. та найбільшою мірою зумовлюється політичними факторами та подекуди соціально-економічними. Відповідно зовнішню міграцію, починаючи із 1990-х рр., необхідно віднести до п'ятої хвилі. Перш за все, слід наголосити на неоднозначності та різноманітності її причин, що стосуються різних етапів масового переселення українців після відновлення незалежності.

На початку 90-х років українська еміграція, як зазначалося вище, зумовлювалась, перш за все, соціально-економічними причинами. Тобто такі ж як і під час першої хвилі. Проте, в окреслений період не менш важливим фактором було і загострення внутрішньополітичної ситуації.

Вітчизняна дослідниця О. А. Малиновська наголошує на тому, що в другий період української еміграції після відновлення незалежності, що охоплює 1994–2004 рр., економічні причини повністю замінили політичні та релігійні (Малиновська 2018, с. 342). Можемо також припустити, що на цьому етапі одним із визначальних приводів зовнішньої міграції була човникова торгівля, що набула свого поширення та гарантувала хороший дохід. О. А. Малиновська виділяє ще один період української еміграції після відновлення незалежності, що припадає на 2009–2017 рр. Його головними причинами визначаються економічні та політичні (Малиновська 2018, с. 344). Очевидно, що він поділяється ще на два етапи, відповідно до початку російської збройної агресії в Україні навесні 2014 р.

Частково можна погодитись із вищевикладеною класифікацією причин української еміграції після відновлення незалежності. Проте, ситуація в країні на різних етапах була складнішою і відповідно мотиви були більш різноманітними. Це можна простежити на прикладі позицій України в міжнародних рейтингах. Станом на 2018 рік не найкращі місця були в рейтингу за Index The Global Peace Index (The Global Peace Index 2018), Index of Economic Freedom (Index of Economic Freedom 2019), The Global Competitiveness Index (The Global Competitiveness Index 2019), Sustainable Society Index (Sustainable Society Index 2016) тощо. Для прикладу, у 2018 та 2017 рр. позиція України у міжнародному рейтингу найнебезпечніших країн для життя була 152 та 154 із 163, у 2014 р. – 144, а в 2009 р. – 118 (The Global Peace Index 2018). Ці фактори також значною мірою посилювали українську еміграцію.

Після 24.02.2022 р. головним приводом масового виїзду українців закордон став початок російської повномасштабної війни проти України, що супроводжується геноцидом її народу. На цьому етапі домінуючими знову стали політичні причини. Відкритим залишається питання, чи може воєнна та післявоєнна українська еміграція невдовзі визначатися дослідниками як шоста хвиля, хоча державна економіка ставить завдання повернути якнайбільшу кількість українських біженців для відбудови країни. Можемо припустити, що це було б цілком доречно з огляду на причини та характер попередніх періодів української еміграції після відновлення незалежності, які між собою значно відрізняються.

На основі вищевикладеного бачимо, що, як і до відновлення Україною незалежності, так і після ключовими причинами масового виїзду громадян закордон були економічні, соціальні та політичні, які при цьому відрізнялися за своєю сутністю.

Перша хвиля української еміграції, що датується кінцем XIX – початком XX ст., та визначається вітчизняними дослідниками як економічна (Троцинський, Шевченко 1999, с. 29), була спрямована на Схід із тих територій, котрі входило до складу російської імперії. Необхідно наголосити на тому, що це була досить часто організована «державницька» примусова еміграція, вимушена заходами, пов'язаними із Столипінською аграрною реформою. Із територій, які перебували в складі Австро-Угорщини, переселенський рух спрямовувався як правило на американські землі, в цьому випадку еміграційні процеси навпаки – ускладнювалися з боку держави, яка намагалася не допустити зменшення демографічного потенціалу свого східного регіону. На основі проаналізованих вище причин першої хвилі української еміграції можемо стверджувати, що в значній частині переселенців була чітко окреслені економічні та освітні цілі. Проте, за сучасними критеріями кваліфікованості (Володько 2006, с. 12) вона була малокваліфікована. І. Я. Франко у своїй роботі наголошує на тому, що далека еміграція де-факто асоціювалася в українців із омріяною «свободою» (Франко 1985, с. 358–359). Це свідчить про ще один чітко визначений (соціальний) мотив тогочасних українських емігрантів.

Згідно оцінки вітчизняного дослідника Ф. Д. Заставного, протягом 1890–1907 рр. на територію США переселилося близько 360 тис. українців (Заставний 1991, с. 13). При цьому в окреслений період переважали постійні еміграції, котрі відповідно спрямовувалися за океан. Подекуди були поширені також сезонні зовнішні міграції. У такому разі українці як правило виїжджали у Францію та Німеччину. На основі цього можемо стверджувати, що у випадку постійних міграцій це були сімейні (родинні), а то й масові (цілими селами) переселення.

Друга хвиля української еміграції, що охоплює міжвоєнний період, була спрямована в низку країн, передусім європейських. Згідно оцінки Ф. Д. Заставного, у результаті більшовицької революції на території царської Росії у країнах перебували між 500000 та 800000 «білих емігрантів», серед яких українці становили більшість (Заставний 1991, с. 18). Вищезгадані дослідники А. А. Шевченко та В. П. Троцинський характеризують другу хвилю української еміграції як «розливну» або «дифузну» (Троцинський і Шевченко 1999, с. 30). Тобто це була масова зовнішня міграція, викликана колективним страхом. Відповідно до цього, а також на основі попередньо проаналізованих причин другої хвилі української еміграції можна стверджувати, що вона також

в більшості випадків була вимушена. Як зазначає вітчизняний дослідник М. Павленко, частину українських переселенців, що походили з території, яка перебувала під владою колишньої царської росії, слід характеризувати як біженців (Павленко 1999, с. 243). Це свідчить про те, що еміграція в окреслений період була стихійною та без наявності чітко визначених цілей і планів на майбутнє, що власне і визначає різницю між «біженством» та «еміграцією». Попри це друга хвиля української еміграції характеризувалася також переселенцями, здебільшого із Закарпаття, Буковини та Галичини, які вирушали закордон з метою заробітку. Відповідно до цього зовнішня міграція могла бути і постійна, і тимчасова (сезонна). За сучасними критеріями кваліфікованості (Володько 2006, с. 12) емігранти в окреслений період були більш освічені, ніж у попередній.

Третя хвиля української еміграції, що охоплює період після Другої світової війни, була, як і попередня, політична. Їй передувало примусове вивезення значної частини українців до Німеччини, що відбувалося в ході гітлерівської окупації, а невдовзі також і до Сибіру в результаті звинувачення їх у співпраці з німцями чи з воїнами УПА з боку радянської влади. На основі спогадів українських переселенців у Регенсбурзі та Регенсбурзькій області 1945 року можна стверджувати, що ця еміграція, як і попередня, була викликана колективним страхом (масова). Як відомо, вона відбувалася широкою хвилею та спрямована була на словацький кордон. Наголошується на тому, що біженці в окреслений період не думали про США, Канаду чи інші заморські території в контексті можливості кращого працевлаштування та заробітку. Вони прагнули перечекаати внутрішньополітичні негаразди тимчасово у Словаччині, а тоді по можливості переїхати на територію Німеччини або інших європейських країн (Регенсбург: статті, спогади, документи 1985, с. 31). На основі цього бачимо, що третя хвиля української еміграції була вимушена, тимчасова (хоча подекуди і постійна).

Четверта хвиля української еміграції, що охоплює 1970–1980-ті рр., була в основному також політична, примусова, в одиноких випадках добровільна, а також інтелектуальна, так як пов'язана із українськими дисидентами. Проте, цей період стосується поширення нового виду еміграції. Він характеризується вступом у шлюб як правило українських дівчат із іноземцями, метою чого є подальше переселення закордон. Станом на 1989 р. було відомо про 40 тис. таких емігрантів і СРСР (Троцинський і Шевченко 1999, с. 36). Окрім цього в окреслений період розвивається також етнічна міграція, пов'язана з переселенським рухом євреїв до Ізраїлю.

Перший період п'ятої хвилі української еміграції, що охоплює 1991–1993 рр., визначається поширенням стресового зовнішнього міграційного руху, що зумовлювалось розпадом попереднього державного утворення, а також нестабільністю внутрішньополітичної та економічної ситуації в новій незалежній країні. Згідно оцінки вітчизняної дослідниці О. Малиновської міграційне сальдо станом 1992 р. дорівнювало +288, 1 тис (Малиновська 2018, с. 343). Треба наголосити на тому, що до середини 90-х рр. простежується послаблення тих факторів, які посилювали розвиток вимушеної еміграції, характерної для попередніх періодів. Попри це значна частина українців прагнула емігрувати до країн із кращою економічною ситуацією з метою вигіднішого працевлаштування та особистого економічного процвітання. До переліку цих держав входила безпосередньо росія. Це були як і постійні міграції, так і короткотривалі (сезонні). Вони були також сімейні, групові та одноосібні.

Другий період п'ятої хвилі української еміграції, що припадає на 1994–2004 рр. характеризується ще більшим поширенням економічних міграцій. Українські громадяни у цей час більше не бачили потреби отримувати на Заході статус біженців. Відповідно в окреслений період також простежується спад постійних міграцій, які були ще характерними для попереднього періоду, і ще більше поширення короткотривалих (сезонних) з чітко детермінованими цілями заробітку. У той же час це були систематичні еміграції. Згідно оцінки О. Малиновської трудова міграція на рубежі століть стала наймасовішим міграційним потоком (Малиновська 2018, с. 345). Вона була спрямована в такі країни, як росія, Польща, Чехія, а також держави Південної Європи, де був брак робочої сили. Ключовим є те, що саме в цей період набула поширення нелегальна міграція, що вважається ризикованим кроком для трудових мігрантів.

Третій етап п'ятої хвилі української еміграції, що охоплює період від 2005 р. до світової фінансово-економічної кризи, яка розпочалася у 2008 р., збігається з періодом найбільшого за часів незалежності економічного зростання та характеризується скороченням масштабів трудової міграції. Станом на 2008 р. вона становила 15 відсотків, а в 1990-ті рр. – 20 (SSSU 2018). У цей період зовнішня міграція також часто відбувалася у формі возз'єднання родин. На основі цього можна стверджувати, що таким чином здійснювалася в окремих випадках трансформація трудової міграції в постійну. Хоча, певна річ, в окреслений період вона не набула значних

масштабів, що пояснювалося поживаленням економіки та кращою адаптацією населення до умов життя в незалежній країні.

Четвертий період п'ятої хвилі української еміграції, що припадає на 2000–2017 (2018–2019) рр., характеризується головним чином розвитком міграції, пов'язаної з економічними проблемами, та вимушеної, спричиненої початком російської збройної агресії проти України навесні 2014 р. Значна кількість емігрантів – біженців була спрямована в росію. Станом на січень 2017 р. у рф перебувало понад 180 тис. українських біженців та понад 200 тис. осіб, яким було надано тимчасовий притулок (SSSU 2018). Протягом весни 2014–2015 рр. на територію росію переїхало більше мільйона українських громадян (International migration report high lights 2017). Проте, ключовим є те, що надалі простежується зменшення кількості українців, які перебувають в рф. Окрім цього в окреслений період також зростає необхідність у значної частини українських громадян шукати прихисток в країнах ЄС. Станом на 2014 р. вона становила 14 тис., а через рік – 22 тис. При тому, що в довоєнний час вона, як правило, не перевищувала 1 тис. на рік (SSSU 2018).

У цілому протягом 2014–2019 рр. простежується трансформація міграцій із східного (російського) напрямку на західний. На основі вищевикладеного стає зрозуміло, що це було зумовлено недружнім ставленням до українців з боку росії та її імперськими амбіціями. У контексті цього необхідно зауважити, що в попередні періоди спрямування еміграції на рф трактувалося через неможливість українців остаточно позбутися орієнтації на цю країну в різних сферах. Цьому також сприяла відсутність мовного бар'єру, наявність невилікуваного ментального насильства – «української російської». Проте, поступово усвідомлюється можливість кращого встановлення міграційних зв'язків з європейськими країнами, що значною мірою посилює проєвропейський курс України.

Відомо, що у 2013–2015 рр. за результатами аналізу даних МОМ росія серед основних країн призначення українських емігрантів (зазвичай трудових) становила 29,8 відсотків, у той час як Польща – 20,5, Чехія – 15,0, Італія – 11,1. У 2015 – 2017 рр. на рф як країну призначення припадало 26,3 відсотки, на Польщу – 38,9, на Чехію – 9,4, на США – 1,8, на Італію – 11,3, на Німеччину – 0,8 (МОМ 2016). Це підтверджує переорієнтацію міграційних потоків.

В окреслений період серед емігрантів також зростає кількість молоді і жителів міст. На основі цього можемо стверджувати, що в значної частини переселенців був високий освітній рівень.

Цей період п'ятої хвилі української еміграції також характеризується збільшенням кількості громадян, які виїжджають закордон із чітко детермінованою освітньою метою. Станом на 2015 р. в ЄС перебувало близько 43 тис. українських учнів і студентів (Малиновська 2018, с. 351). Слід врахувати і те, що значна частина здобувачів освіти закордоном в подальшому націлена на працевлаштування там за своєю спеціальністю, що свідчить проти поступової трансформації тимчасової (освітньої) еміграції в постійну. Важливим є також те, що ще в попередні періоди п'ятої хвилі української еміграція частина наших громадян прямувала до росії з навчальною метою та з бажанням влаштувати кар'єру, що особливо стосується співочої (Рудницька 2023, с. 162). Тобто не тільки трудова міграція була спрямована на рф у значній мірі протягом тривалого періоду.

Негативний вплив на розвиток української еміграції, головним чином трудової, мав Covid-19. Це стосувалося як і втрати місць роботи українськими переселенцями, так і належного соціального захисту в країнах їхнього призначення. Відомо, що, наприклад, в Польщі в результаті введення карантинних заходів близько третини українських заробітчан залишилися без роботи на постійній основі або частково (Третина українських емігрантів в Польщі втратили або обмежили роботу 2021).

Унаслідок російського повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., що супроводжується геноцидом українського народу, масштабних обсягів набула вимушена еміграція. Станом на кінець весни – початок літа 2022 р. у ній не простежувався ані постійний характер, ані єдиний напрямок та детермінованість щодо її тривалості (Боєцька-Пономаренко, Пономаренко, Шевченко 2022, с. 8). Її першою фазою стало біженство та пошук прихистку. На основі цього можемо стверджувати про стихійний характер переселенського руху та відсутність чітко окреслених цілей щодо майбутнього в частини емігрантів. Проте, не зважаючи на це, еміграція визначилась злагожденістю дій серед біженців. Більше того, масовість руху залишилась збалансованою. Згідно дослідження компанії Gradus Research станом на лютий 2023 р. у разі загострення ситуації 7 відсотків українців мають намір емігрувати закордон, а 21 відсоток – залишитися в середині країни. При цьому майже третина біженців прагне повернутися назад, коли виникне така можливість, а 10 відсотків – залишитися назавжди в країні перебування. Проте, серед останніх значну частину становлять переселенці із Заходу України (Градус українського суспільства під час війни / сьома хвиля 2023). Відповідно в них одразу простежувалися чітко

детерміновані цілі та орієнтація на постійну еміграцію, що має економічні та соціальні причини. Тому їх не слід відносити до категорії біженців.

Наступною фазою переселенського руху в умовах російського повномасштабного вторгнення стало посилення трудової міграції та міграції із освітньою, туристичною метою тощо. При цьому також простежується посилення еміграції жінок та дітей, що характерно для воєнного стану. Проте, у цьому разі зростають обсяги переселення юнаків віком до 18 років з метою уникнути участі у війні, що бачимо станом на вересень – жовтень 2023 р. Ця тенденція набула свого поширення ще з початку російсько-української війни навесні 2014 р.

Таким чином, кожна хвиля української еміграція до відновлення незалежності була спричинена економічними, соціальними та політичними факторами, які на різних етапах мали різне значення. Переселенський рух у період незалежності доречно визначати як п'яту хвилю української еміграції, а четверту відповідно відносити до 70-х рр. ХХ ст. Серед причин п'ятої хвилі української еміграції також є соціально-економічні та політичні, однак вони, порівняно з попереднім періодом, характеризуються своєю складністю та неоднозначністю. Через це ця хвиля є більш складною для систематизації та періодизації у порівнянні із попередніми. Українська еміграція на кожному етапі частково збігалась з попередніми, а частково відрізнялась за своїми мотивами, характером, тривалістю, відстанню, обсягами, рівнем освіченості, організованістю, цілями і метою тощо. Окремі аспекти простежувались під час кожної хвилі української еміграції, але відрізнялися за своєю сутністю. Переселенський рух в період незалежності характеризується розширенням мотивів еміграції, її цілей, новою трансформацією спрямування емігрантів із росії на Захід, що й було частково типовим для раннього періоду української еміграції, а також зміною складу громадян, що переїжджають. Із початком російсько-української війни навесні 2014 р. поряд із вимушеною політичною еміграцією, продовжувала еволюціонувати трудова, туристична та міграція з освітньою метою, що простежується і в період повномасштабного російського вторгнення станом на вересень – жовтень 2023 р. Проте, відкритим залишається питання, чи буде переселенський рух, що охоплює період російської повномасштабної війни та згодом повоєнний, невдовзі визначатися як шоста хвиля української еміграції, що виглядає цілком доречним з огляду на кардинальні відмінності цього періоду міграційного руху від п'ятої хвилі еміграції як такої. Перспективою подальших досліджень є порівняння особливостей періодизації та класифікації української еміграції із особливостями міграційних процесів інших європейських країни в окреслений період, а також дослідження напрямів еміграції українців у різні частини світу, визначення їх взаємозв'язків, причин та особливостей.

Список джерел та літератури

- БОЄЦЬКА-ПОНОМАРЕНКО, Б. Т., ПОНОМАРЕНКО, О. В., ШЕВЧЕНКО, В. В., 2022, Типи міграції: оновлене бачення класифікації. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: історичні науки. 33 (72) № 4, 6–12. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.2>
- ВОЛОДЬКО, В., 2006, Ціннісні орієнтації сучасних українських трудових мігрантів (соціокультурний підхід). Львів: ЛНУ ім. І. Франка.
- Градус українського суспільства під час війни / сьома хвиля, 2023, [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUK Ewjspc2h3_uDAxXMgf0NHXZ8CwMQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fgradus.app%2Fuk%2Fopen-reports%2Fgradus-research-war-wave-7-ua%2F&usg=AOvVaw1IGIILrhAE6w-Ht8XtFlcp&opi=89978449
- ЗАПАДНЮК, С. О., 2013, Міжрегіональні міграції населення України: сучасний стан, динаміка, Український географічний журнал, № 4, 55–61.
- ЗАСТАВНИЙ, Ф. Д., 1991, Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. Львів: Світ.
- ЗОВНІШНЯ трудова міграція населення України. Статистичний бюлетень за 2015–2017 роки. Ринок праці. Публікації. Статистична інформація. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- КАЧАРАБА, С. П., 2003, Еміграція з Західної України (1919–1939). Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка.
- КОМПАНИЄЦЬ, І. І., 1960, Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900–1919 рр.). Київ: Видавництво АН УРСР.
- КРАВЕЦЬ, М. М., 1964, Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині ХІХ ст. Львів: Видавництво Львівського університету.

- ЛИХОВІД, Н. О., 2017, Дослідження наслідків та ефектів міграційних процесів України. Державне управління: удосконалення та розвиток №4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj8xYuD9fuDAxW9hP0HHVFJBAoQFnoECAkQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FID%3D%3DLINK%26P%3D%3DUJRN%26Z%3D%3D%26S%3D%3DREF%3D%3D%26S%3D%3D%26S%3D%3DSTN%3D%3D%26S%3D%3DFMT%3D%3DASP_meta%26C%3D%3D%3DS%3D%3D%262_S21P03%3D%3DFILA%3D%3D%262_S21STR%3D%3DDuur_2017_4_6&usq=AOvVaw05DYaEtZSy8ugROhtZE9ij&opi=89978449
- МАЛИНОВСЬКА, О. А., 2018, Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. МОМ «Міграція в Україні: факти і цифри» 2016 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
- ПАВЛЕНКО, М., 1999, Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919–1924 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України.
- РЕГЕНСБУРГ. Статті – спогади – документи до історії української еміграції в Німеччині після Другої світової війни 1945–1949, 1985. Нью-Йорк: Наукове Товариство ім. Шевченка.
- РОВЕНЧАК, О. А., 2012, Українська міграція до Польщі та Греції в системі класифікації міграцій, Львів: Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. Вип. 6, 96–107.
- РУДНИЦЬКА, А. та ін., 2023, Культурна експансія. Глибока: Твоя Підпільна Гуманітарка.
- СВЕЖИНСЬКИЙ, П. В., 1966, Аграрні відносини на Західній Україні в кінці XIX – на початку XX ст. Львів: Видавництво Львівського університету.
- СКІЛЬКИ українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. Аналітична записка (23 квітня 2018 року). Центр економічної стратегії, 2018, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf>
- СПОГАДИ Івана Пилипова, 2020, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj13JWS4PuDAxXthf0HHQOkBp8QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fhistory.diaspora%2Fphotos%2Fa.516538005518814%2F816866885485923%2F%3Ftype%3D3&usq=AOvVaw3IkNu10XEvP2TFpswSwiPo&opi=89978449>
- СУПРУНОВСЬКИЙ, А. І., 2022, Вимушена міграція українських громадян в умовах російського вторгнення в Україну. Юридичний науковий електронний журнал. 2, 475–479. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/115>
- ТРЕТИНА українських заробітчан в Польщі втратили або обмежили роботу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ubr.ua/labor-market/work-in-figures/tret-ukrainskikh-zarobitchan-v-polshepoterjali-ili-ohranichili-rabotu-3891760>
- ТРОЩИНСЬКИЙ, В. П., ШЕВЧЕНКО, А. А., 1999, Україна крізь віки. Київ: Альтернативи.
- ФОНД демократичної ініціативи імені Ілька Кучеріва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjmfHd3_uDAxVM_7sIHWH0ALYQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fdif.org.ua%2F&usq=AOvVaw2oIE5jr9LZitSNEP6nhY93&opi=89978449
- ФРАНКО, І. Я., 1985, З приводу еміграції населення. Збір. творів: В 50-ти т. Київ: Наукова думка. Кн. 2, 350–365, 491–492.
- ЩЕРБАТЮК, І. Е., 1965, Социально-экономические причины эмиграции трудящихся масс из Галиции, ее формы и последствия (вторая половина XIX – начало XX ст.). Автореф. дисс. ... канд. экон. наук. Київ.
- INDEX of Economic Freedom, 2019, The Heritage Foundation. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/ranking>
- INTERNATIONAL migration report high lights 2017, [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- STATE statistics service of Ukraine. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjBxIbj3vuDAxWmgv0HHfngDsoQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fstat.gov.ua%2Fen%2Fhome&usq=AOvVaw2iM8Mo_-9O_ytRObL04Lur&opi=89978449
- SUSTAINABLE Society Index – your compass to sustainability, 2016, Sustainable Society Foundation. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ssfindex.com/results/ranking-all-countries>
- THE GLOBAL Peace Index 2018. The Institute for Economics & Peace (IEP). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/06/Global-Peace-Index-2018-2.pdf>

References

- BOIETSKA-PONOMARENKO, B. T., PONOMARENKO, O. V., SHEVCHENKO, V. V., 2022, Typy mihratsii: onovlene bachennia klasyfikatsii. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: istorychni nauky [Migration types: an updated vision of the classification. Academic notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: historical sciences]. 33(72) № 4, 6–12. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.2> [In Ukrainian].
- FOND demokratychnoi initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva [FOUNDATION of democratic initiative named after Ilko Kucheriv]. [Online]. Available from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjmfHd3_uDAXVM_7sIHWH0ALYQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fdif.org.ua%2F&usg=AOvVaw2oIE5jr9LZitSNEP6nhY93&opi=89978449 [In Ukrainian].
- FRANKO, I. Ya., 1985, Z pryvodu emihratsii naselennia. Zibr. tvoriv: V 50-ty t [About population emigration. Collected works: In 50 volumes]. Kyiv: Naukova dumka, Kn. 2, 350–365, 491–492. [In Ukrainian].
- THE GLOBAL Peace Index 2018. The Institute for Economics & Peace (IEP). [Online]. Available from: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/06/Global-Peace-Index-2018-2.pdf> [In English].
- HRADUS ukrainskoho suspilstva pid chas viiny / soma khvyliia 2023 [DEGREE of Ukrainian society during the war / seventh wave 2023]. [Online]. Available from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjspc2h3_uDAXXMgf0HHXZ8CwMQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fgradus.app%2Fuk%2Fopen-reports%2Fgradus-research-war-wave-7-ua%2F&usg=AOvVaw1IGIILrhAE6w-Ht8XtFlcp&opi=89978449 [In Ukrainian].
- INDEX of Economic Freedom, 2019, The Heritage Foundation. [Online]. Available from: <https://www.heritage.org/index/ranking> [In English].
- INTERNATIONAL migration report high lights 2017. [Online]. Available from: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf [In English].
- KACHARABA, S. P., 2003, Emihratsiia z Zakhidnoi Ukrainy (1919–1939) [Emigration from Western Ukraine (1919–1939)]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. I. Franka. [In Ukrainian].
- KOMPANIETS, I. I., 1960, Stanovyshche i borotba trudiashchyykh mas Halychyny, Bukovyny ta Zakarpattia na pochatku XX st. (1900–1919 rr.) [The position and struggle of the working masses of Khalichina, Bukovyna and Transcarpathia at the beginning of the 20th century. (1900–1919)]. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSSR. [In Ukrainian].
- KRAVETS, M. M., 1964, Selianstvo Skhidnoi Halychyny i Pivnichnoi Bukovyny u druhii polovyni XIX st. [The peasantry of Eastern Halychyna and Northern Bukovyna in the second half of the 19th century]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu. [In Ukrainian].
- LYKHOVID, N. O., 2017, Doslidzhennia naslidkiv ta efektyv mihratsiinykh protsesiv Ukrainy. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok [Studies of the consequences and effects of migration processes in Ukraine. Public administration: improvement and development]. № 4. [Online]. Available from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj8xYuD9fuDAXW9hP0HHVFJBaoQFnoECAkQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FI21DBN%3DLINK%26P21DBN%3DUJRN%26Z21ID%3D%26S21REF%3D10%26S21CNR%3D20%26S21STN%3D1%26S21FMT%3DASP_meta%26C21COM%3DS%26S21P03%3DFILA%3D%26S21STR%3DDuur_2017_4_6&usg=AOvVaw05DYaEtZSy8ugROhtZE9ij&opi=89978449 [In Ukrainian].
- MALYNOVSKA, O. A., 2018, Mihratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukrainski realii [Migration policy: global context and Ukrainian realities]. Kyiv: NISD. [In Ukrainian].
- MOM «Mihratsiia v Ukraini: fakty i tsyfyry» 2016 rik [IOM «Migration in Ukraine: facts and figures» 2016]. [Online]. Available from: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf [In Ukrainian].
- PAVLENKO, M., 1999, Ukrainski viiskovopoloneni y internovani u taborakh Polshchi, Chekhoslovachchyny ta Rumunii: stavlennia vlady i umovy perebuvannia (1919–1924 rr.) [Ukrainian prisoners of war and internees in the camps of Poland, Czechoslovakia and Romania: the attitude of the authorities and conditions of stay (1919–1924)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- REHENSBURH. Statti – spohady – dokumenty do istorii ukrainskoi emihratsii v Nimechchyni pislia Druhoi svitovoi viiny 1945–1949, 1985, [REGENSBURG. Articles – memories – documents on the history of Ukrainian emigration in Germany after the Second World War 1945–1949]. Niu-York: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka. [In Ukrainian].
- ROVENCHAK, O. A., 2012, Ukrainska mihratsiia do Polshchi ta Hretsii v systemi klasyfikatsii mihratsii [Ukrainian migration to Poland and Greece in the migration classification system]. Lviv: Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia sotsiologichna. Vyp. 6, 96–107. [In Ukrainian].

RUDNYTSKA, A. ta in., 2023, Kulturna ekspansiiia [Cultural expansion]. Hlyboka: Tvoia Pidpilna Humanitarka. [In Ukrainian].

SHCHERBATIUK, Y. E., 1965, Sotsialno-ekonomicheskie prichiny emigratsii trudiashchikhsia mass iz Halitsi, ee formy i posledstiiia (vtoraia polovina XIX – nachalo XX st.). Avtoref. dyss. ... kand. ekon. nauk [Socio-economic reasons for the emigration of the working masses from Galicia, its forms and consequences (second half of the 19th – beginning of the 20th century). Abstract of the dissertation ... candidate of econom. science]. Kyiv. [In Russian].

SKILKY ukraintsiv poikhalo za kordon i shcho derzhavi z tsym robyty. Analychna zapyska (23 kvitnia 2018 roku). Tsentr ekonomichnoi stratehii, 2018 [How many Ukrainians went abroad and what the state should do about it. Analytical note (April 23, 2018). Center for Economic Strategy, 2018]. [Online]. Available from: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf> [In Ukrainian].

SPOHADY Ivana Pylypova, 2020, [Memories of Ivan Pylypov, 2020]. [Online]. Available from: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj13JWS4PuDAXthf0HHQOkBp8QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fhistory.diaspora%2Fphotos%2Fa.516538005518814%2F816866885485923%2F%3Ftype%3D3&usg=AOvVaw3IkNu10XEvP2TFpswSwiPo&opi=89978449> [In Ukrainian].

STATE statistics service of Ukraine. [Online]. Available from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjBxIbj3vuDAXWmgv0HHfngDsoQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fstat.gov.ua%2Fen%2Fhome&usg=AOvVaw2iM8Mo_-9O_ytRObL04LUR&opi=89978449 [In English].

SUPRUNOVSKYI, A. I., 2022, Vymushena mihratsiia ukrainskykh hromadian v umovakh rosiiskoho vtorhnennia v Ukrainu [Forced migration of Ukrainian citizens in the conditions of the Russian invasion of Ukraine]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, 2, 475–479. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/115> [In Ukrainian].

SUSTAINABLE Society Index – your compass to sustainability, 2016. Sustainable Society Foundation. [Online]. Available from: <http://www.ssfindex.com/results/ranking-all-countries> [In English].

SVIEZHYSKYI, P. V., 1966, Ahrarni vidnosyny na Zakhidnii Ukraini v kintsi XIX – na pochatku XX st [Agrarian relations in Western Ukraine at the end of the 19th – at the beginning of the 20th century]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu. [In Ukrainian].

TRETYNA ukrainskykh zarobitchan v Polshchi vtratyly abo obmezhyly robotu [A third of Ukrainian workers in Poland lost or had their jobs restricted]. [Online]. Available from: URL: <https://ubr.ua/labor-market/work-in-figures/tret-ukrainskikh-zarobitchan-v-polshepoterjali-ili-ohranichili-rabotu-3891760> [In Ukrainian].

TROSHCHYSKYI, V. P., SHEVCHENKO, A. A., 1999, Ukraina kriz viky [Ukraine through the ages]. Kyiv: Alternatyvy. [In Ukrainian].

VOLODKO, V., 2006, Tsinnisni orientatsii suchasnykh ukrainskykh trudovykh mihrantiv (sotsiokulturnyi pidkhid) [Value orientations of modern Ukrainian labor migrants (socio-cultural approach)]. Lviv: LNU im. I. Franka. [In Ukrainian].

ZAPADNIUK, S. O., 2013, Mizhrehionalni mihratsii naselennia Ukrainy: suchasnyi stan, dynamika, Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal [Interregional migrations of the population of Ukraine: current state, dynamics, Ukrainian Geographical Journal]. № 4, 55–61. [In Ukrainian].

ZASTAVNYI, F. D., 1991, Ukrainska diaspora: rozselennia ukraintsiv u zarubizhnykh krainakh [Ukrainian diaspora: resettlement of Ukrainians in foreign countries]. Lviv: Svit. [In Ukrainian].

ZOVNISHNIA trudova mihratsiia naselennia Ukrainy. Statystychnyi biuleten za 2015–2017 roky. Rynok pratsi. Publikatsii. Statystychna informatsiia. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [External labor migration of the population of Ukraine. Statistical bulletin for 2015–2017. Labor market. Publications. Statistical information. State Statistics Service of Ukraine]. [Online]. Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].

Особливості періодизації та класифікації української еміграції (остання чверть XIX ст. – 2023 р.)

У статті проаналізовано проблему періодизації та класифікації української еміграції в останній чверті XIX ст. – по вересень – жовтень 2023 р. Актуальність теми полягає в тому, що, попри наявність у вітчизняній історичній науці значної кількості праць, присвячених різним питанням української еміграції, на цьому етапі не має єдиного підходу до її періодизації, що особливо стосується визначення хронологічних меж четвертої хвилі та виділення п'ятої як окремого складного етапу української еміграції в період незалежності. Окрім цього,

відкритим залишається питання наскільки доречно буде характеризувати міграційних рух в умовах російської повномасштабної війни проти України як початок шостої хвилі української еміграції.

У ході дослідження на основі наявних наукових публікацій із теми та спогадів самих емігрантів було проаналізовано причини кожної хвилі української еміграції та визначено, чим вони відрізнялися на різних етапах, що відповідно і зумовлює початок нового періоду масового переселенського руху. Також було порівняно передумови української еміграції до та після відновлення незалежності. Автор також зробив акцент на різноманітності та неоднозначності причин міграційного руху після 1991 року. Було визначено особливості кожної хвилі української еміграції та їхніх окремих основних періодів за такими критеріями, як мотиви, характер, тривалість, відстань, обсягами, рівень освіченості, організованість, цілі і мета тощо. Автор також зосередив увагу на тому, на скільки сильно змінився вектор міграційного руху в результаті російської збройної агресії проти України, що почалася навесні 2014 р. Окремий акцент було зроблено на тому, який вплив на українську еміграцію мав такий виклик як Covid-19. Автором також було визначено перспективу подальших досліджень, яка полягає у порівнянні особливостей періодизації та класифікації української еміграції із особливостями міграційних процесів іншої Європейської країни в окреслений період.

Ключові слова: українська еміграція, соціально-економічна ситуація, біженство, четверта хвиля еміграції, мотиви переселення, характер, спрямування

Mykhailo Petryk, M. A. in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Михайло Петрик, магістр історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0167-4100>

Received: 29.01.2024

Advance Access Published: April, 2024